

“Sagens sande Beskaffenhed”

“Sagens sande Beskaffenhed”

Ludvig Reventlows skolereform
på Brahetrolleborg i perioden 1783-1801,
set i lyset af en forældreklage

Ingrid Markussen

Syddansk Universitetsforlag 2019

© Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2019

Sats, omslag og tryk: Specialtrykkeriet Arco

ISBN: 978-87-408-3218-1

Det har i enkelte tilfælde ikke været muligt at identificere rettighedshavere til bogens illustrationer. Ønsker nogen at påberåbe sig disse rettigheder, kan forlaget kontaktes.

Bogen er udgivet med støtte fra:

Alfred Good's Fond

Augustinus Fonden

Brahetrolleborg Gods

Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse

Landbrugets Kulturfond

Velux Fonden

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copydan.

Syddansk Universitetsforlag

Campusvej 55

DK-5230 Odense M

www.universitypress.dk

Indhold

Forord	7
INDLEDNING	
“Sagens sande Beskaffenhed”	15
KAPITEL 1	
Idemæssig baggrund	25
KAPITEL 2	
Skolereglementet og instruksen for skoleholderne på Brahetrolleborg	51
KAPITEL 3	
Sognepræst C.C. Birch	77
KAPITEL 4	
Skoleholder Johannes Pade og andre lærere på Brahetrolleborg	109
KAPITEL 5	
Moderne undervisning og nye skolebøger	133
KAPITEL 6	
Skolebørn, fremmede børn og klagebørn	175
KAPITEL 7	
Klagen over undervisningen i Haagerup Skole	205
KAPITEL 8	
Skoleholder Pades skilsmisse og genforening med sin kone	239
KAPITEL 9	
Pades forsvar for sin egen og godsets nye undervisningsmetode	257

KAPITEL 10	
Eksamen og skolekommissionens afsluttende vurdering	291
KAPITEL 11	
Klagesagens efterspil for Johannes Pade og for Haagerup skoledistrikt	323
KAPITEL 12	
Reventlows forhold til de gejstlige myndigheder og indberetningen til Danske Kancelli	335
KAPITEL 13	
Klagebønder og andre bønder	351
KAPITEL 14	
Johan Ludvig Reventlow som myndighedsperson	363
Afslutning og perspektiv	393
Efterskrift	401
Noter	405
Kilder og litteratur	415
BILAG 1	
De klagende bønders skolesøgende børn	427
BILAG 2	
De 17 klagebønder	431
Personregister	439

Forord

Den, der på Sydfyn kommer kørende ad hovedvej 8 fra Kværndrup i retning mod Fåborg, kan ikke undgå at bemærke, at vejen ca. 2 km fra Brahetrolleborg Gods knækker og drejer næsten 90 grader mod sydvest for herefter at runde godsets avlsbygninger, kirke og hovedbygning, inden den fortsætter mod Korinth og Gærup. Vejens stærke krumning markerer, at den rejsende er nået til det, der i 1700-tallets slutning var Brahetrolleborg Sogns nordøstlige grænse mod Krarup Sogn. Hovedvejens placering er ligesom mange af småvejene i området bestemt af udskiftningskortet fra 1788, som godsets ejer, baron og friherre Johan Ludvig Reventlow, havde fået udarbejdet som grundlag for sine landboreformer i 1788.

Brahetrolleborg Slot har gennemgået omfattende ombygninger igennem de seneste århundreder, men fremstår udadtil stort set, som det så ud i slutningen af 1700-tallet. Karakteristisk er, at kirken er bygget sammen med slottet og udgør den vestre fløj. Dette minder om, at slottet oprindeligt blev bygget som et cistercienserkloster, Holme Kloster, der er kendt siden 1172. Navnet Brahetrolleborg er brugt fra 1667, men Ludvig Reventlow og hans familie omtaler det altid som Trolleborg. (Heine Pedersen/Scanpix).

Også naturen bestemmer vejnettet omkring Brahetrolleborg, hvor skove og vandsamlinger præger landskabet. Børnene i Brahetrolleborg Sogn havde i slutningen af 1700-tallet vanskelige og lange veje at forcere til og fra skole. Brahetrolleborg Sogn var dengang som i dag et usædvanligt landskab, med smukt kuperet terræn, åbne agre, store skove, åer, søer og sumpområder.

Mange småveje blev etableret efter 1788 – dvs. inden for den periode, 1783-1801, som vi skal beskæftige os med i denne fremstilling. Udskiftningen i 1780'erne blev fulgt op ved udflytning af mange gårde, der alle nødvendigvis måtte kræve transportmuligheder mellem gårde og byer og mellem gårde og jordlodder. Afstanden mellem hjem og skole havde stor betydning for børnenes skolegang. Det var blandt andet derfor, at Reventlow lod oprette tre skoler i sognet i 1783-84 til erstatning for sognets eneste skole, som lå klods op ad selve hovedgården og kirken, "på kirkegården", som Reventlow selv udtrykte det. På Brahetrolleborg Gods gennemførte Reventlow i 1783 et storstilet reformarbejde, der kom til at præge sognets skolevæsen i mange årtier.

I Brahetrolleborg Sogn var Haagerup by den største ved folketællingen i 1787. Den bestod af 50 familier og havde 266 personer. Gærup by bestod af 40 familier med 203 indbyggere. Brændelydinge talte 6 familier med 36 personer. Dertil kom en række småsteder, fabriksvirksomheder, som manufakturet i Spanget, der bestod af 20 personer. I alt havde sognet 1.181 indbyggere i 1787. I 1801 var det steget til over 1.500 indbyggere, som et kontant resultat af Johan Ludvig Reventlows godspolitik. Men reformarbejdet rummede også stærke konflikter.

Netop ved vejknækket, og lidt vest for knækket, i byerne Haagerup, Brændelydinge og Lydingegaarde, udspillede periodens største skolekonflikt sig i sognet. Konflikten drejede sig ikke om skolevejene, selv om de nok har været en af de bagvedliggende faktorer, konflikten drejede sig om selve undervisningen i Haagerup Skole. 17 gårdmænd indleverede i 1795 en klage til provsten i Øster Hæsing over skoleholder Johannes Hansen Pades, i deres opfattelse, dårlige undervisning, og klagen gik videre til højeste myndighed. Klagen fik, som vi vil se, vidtrækkende konsekvenser for de involverede parter. Ludvig Reventlow brugte hele 1796 til at lade den nyoprettede skolekommission undersøge klagen, og det er skolekommissionsprotokollen og godsarkivet, som har gjort det muligt at afdække klagesagen og dens følgevirkninger.

Matrikelkort over Haagerup, Brændelydinge og Lydingegaarde byer, tegnet af Küker og 'formindret' (formindsket) i 1816 af tegner i Rentekammeret John Johnsen. I kortets midte ses gården Bølshøj med matr. nr. 6, hvis beboer, arvefæster Christen Rasmussen, ikke så med milde øjne på, at skolebørnene legede inde på hans toft. Haagerup Skole var nabo til nr. 6 og lå helt ud mod vejrydset mod Brændelydinge. Der lå også en bygning på grunden, der husede en spindeskole. Den nye skole, Ludvigsminds Skole, blev bygget i 1803-04 og placeret i det nordøstlige hjørne af matrikel nr. 6 langs vejen mod Brændelydinge. (Brahetrolleborg Sogns Folkemindesamling).

Maleri fra 1948 af den bygning, som var Haagerup Skole fra 1784-97. Her underviste Johannes Pade og boede med sin familie 1789-1798. Bygningen ligner prototypen på "den stråttækte skole", selv om den slet ikke var skabt til at være skole. Et lynnedslag gjorde det i 1959 af med den. Maleriet, som er udført af den lokale skrædder Hans Duemose Rasmussen, var ukendt, indtil det i 2016 blev indleveret til Gærup Folkemindesamling af Ruth Juul Jensen, Skrivergård, en nabogård til den tidligere skolebygning. (Henrik Jessen Toft, Brahetrolleborg Sogns Folkemindesamling).

Haagerup Skole var en af tre nye skoler, der blev etableret efter skolereformen i 1783. Den var til forskel fra de to andre ikke nybygget, men indrettet i et bondehus i selve byen Haagerup, tæt ved gården Bolyst, og vest for vejen mod Brændelydinge og Lydingegaarde.

De to andre skoler blev bygget i Gærup og Grønderup byer.

Konflikten i 1795 udgør kernen i fremstillingen, idet skolereformen i 1783 bliver set i lyset af den. Ind i klagesagen fletter sig fortællingen om Johannes Pades skilsmisse, der får betydning for klagesagens forløb. Kapitel 1-6 belyser den idemæssige baggrund for Reventlows samfundsforvandleriske tanker og den praksis, der udfoldede sig, efter at det ny skolereglement var gennemført. Fremstillingen søger her at give baggrund for at forstå den pædagogiske tænkning, der ligger bag den indførte skolereform: skolegangsordningen, lærernes pædagogiske uddannelse, de indførte undervisningsmaterialer, de

Et kort over baroniet Brahetrolleborgs udstrækning, med sognegrænserne trukket op. Som det ses på kortet, havde godset jorder i mange af Brahetrolleborgs nabokommuner, blandt andet i Vester Aaby, hvortil skoleholder Johannes Pade flyttede i 1799. (Fra Rene Schrøder Christensen, Fynske Årbøger 2005).

nye metoder og den vurdering af de enkelte børns kundskabsniveau, som udviklede sig i årene efter 1783. Dertil kommer sognepræst C.C. Birchs rolle i skolereformen. I kapitel 7 udvikler klagesagen sig og dominerer resten af fremstillingen. Fra kapitel 12-14 sættes klagesagen ind i et større samfundsmæssigt perspektiv. Det drejer sig om Reventlows forhold til gejstligheden og hans forhold til bønderne på godset. Endelig belyses i det sidste kapitel Reventlows funktion som godsejer og myndighedsperson.

Børns skolegang i 1700-tallet er i 2014 blevet dybtgående beskrevet i første bind af det skolehistoriske storværk *Dansk Skolehistorie* 1-5. I værkets bind 1, som har titlen *Da læreren holdt skole*, møder vi en skolesituation, som gennem 1700-tallet er påfaldende stillestående, centreret som den er omkring læsning og udenadsindlæring af den såkaldte kristne børnelærdom. I denne fremstilling af Johan Ludvig Reventlows skolereform 1783

på Brahetrolleborg møder vi et helt andet pædagogisk univers, og vi møder en skole, som ligger tættere på vor egen tid end samtiden. Det er oplysningstiden, som på dette sted slår igennem på skolens mål om selvstændigt tænkende individer og på de pædagogiske metoder og faglige indhold, der skulle føre dertil.

Med fortællingen om konflikten med bønderne i 1795-96 har jeg ønsket at belyse de modsatrettede opfattelser, der kommer for dagen, for derigennem at give moderne læsere større forståelse for på den ene side Reventlows fornuftsprægede og samtidig religiøst baserede oplysningspædagogik og på den anden side den kirkelige traditionelle opdragelsestænkning, der prægede gejstlighed og bondebefolkning. Det drejer sig, set i et større perspektiv, om mødet mellem modernitet og tradition – et møde, som ikke gik stille af. I materialet finder vi linjer, som går tilbage til reformationen og langt frem mod vor tid. Da Reventlows skolereform i 1783 fik stor betydning for udformningen af de landsdækkende 1814-skolelove, der i enkelte dele har været gældende helt op mod vor egen tid, er det et centralt stykke dansk pædagogisk udvikling, i med- og modvind, vi vil møde.

En stor tak til Augustinus Fonden, Alfred Good's Fond, Brahetrolleborg Skov og Landbrug, Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Landbrugets Kulturfond samt Velux Fonden, der har gjort udgivelsen af bogen mulig.

Jeg vil også takke den lokalhistorisk engagerede arbejdsgruppe omkring Gærup Skolemuseum og Folkemindesamling for at være mig behjælpelig med lokalhistoriske spørgsmål, affotografering af skolekommissionsprotokollen og billeder i samlingen samt specielt Henrik Jessen Toft for at have holdt mig til ilden gennem årene ved gentagne gange at sende bud efter mig som foredragsholder og for at have sørget for, at *Pades forsvarsskrift* udgives som bog af Gærup Skolemuseum samtidig med "*Sagens sande Beskaffenhed*". Den lokalhistoriske interesse ved skolemuseet og på egnen har været en stor opmuntring for arbejdet. En stor tak til seniorforskerne Erik Gøbel og Lars Henningsen for at have læst og kommenteret udvalgte kapitler, hvor jeg søgte deres fagkundskab, til fhv. kontorchef Steen A. Cold for gode kommentarer til indledningskapitlet og til Birgit Kirkebæk, Nanet Poulsen og Nete Wingender, for at have lagt øre til mine fortællinger gennem årene og givet opmuntrende faglige kommentarer, samt til forlagsredaktør Michael Dam Petersen for et behageligt samarbejde omkring bogens trykning.

Jeg vil endvidere takke Rigsarkivet i Odense og Rigsarkivet i København for de mange pakker, som gennem årene er blevet forflyttet mellem de to

byer. Uden mulighed for at gennemføre størstedelen af undersøgelsen på læsesalen i København var bogen ikke blevet skrevet.

Endelig vil jeg takke Jørgen Nygaard Markussen for hans tålmodighed med en hustru, som tidvis lever i et andet århundrede end hans, for værdifulde kommentarer undervejs og for hans nænsomme sproglige behandling af manuskriptet.

Jeg har valgt at følge samtidens stavning af stednavne som Grønderup og Haagerup, ligesom jeg ofte har ladet teksten bære præg af den samtidige sprogstil. En del gode danske udtryk, som er gået i glemmebogen, har således fået lov til at leve op igen, fordi de er med til at give 1700-talskolorit til et indhold, som i sig selv er farvet af den tid, begivenhederne udspandt sig i.

Johan Ludvig Reventlow kaldes i fremstillingen oftest for Ludvig Reventlow. Det er, fordi han altid selv kaldte sig Ludvig og underskrev sig L. Reventlow.

Birkerød 1. marts 2019

Ingrid Markussen

“Sagens sande Beskaffenhed”

Kort efter nytår 1796 dukkede et ubehageligt brev op på godset Brahetrolleborg på Sydfyn. Det var stilet til godsejer, friherre og greve Johan Ludvig Reventlow. Brevet var sendt fra Danske Kancelli, landets højeste myndighed for kirke og skole. Brevets alvor stod øjeblikkelig klart for Reventlow, der udtrykte, at afsenderen var ingen ringere end “Hans Majestæt”.¹

Brevet gav ekstra arbejde til Brahetrolleborg skolekommission i hele 1796. Skolekommissionen var en nyordning fra 1783 og bestod foruden Reventlow af godsets forvalter, Reventlows privatlærer, sognepræst C.C. Birch, de tre nyoprettede skolers lærere samt tre lokale repræsentanter, en for hvert skoledistrikt.

For de 17 gårdmænd i Haagerup skoledistrikt, der var årsag til brevet, betød brevet obligatorisk fremmøde for skolekommissionen ikke mindre

Portræt af Johan Ludvig Reventlow malet af Anton Graff i 1783, samme år som Reventlow gennemførte skolereformen på Brahetrolleborg. Reventlows påklædning udstråler adelig fornemhed, og ansigtsudtrykket viser en beslutsom godsejer på 32 år, der er parat til at tage fat på gennemførelsen af sin masterplan. (Fra Louis Bobé, bd. 2).

end 24 gange i løbet af de følgende måneder. Hvert møde varede flere timer. Udeblev nogen, kostede det bøder. Bedømt efter Reventlows reaktion indeholdt brevet fra kancelliet eksplosivt stof! Ud fra en nutidig betragtning kan det være svært at forstå en så voldsom reaktion fra grevens side.

Det formastelige brev drejede sig nemlig om en forældreklage over den ene af de tre skoleholdere, som varetog undervisningen for godsets bønderbørn. Læreren var Johannes Hansen Pade, der underviste i Haagerup Skole. Klagen gik ud på, at Pade ikke gav tilfredsstillende undervisning, specielt ikke i religion. En forældreklage over dårlig undervisning fra 17 forældre vil også i nutidens øjne være en ubehagelig sag, men proportionerne i 1790'erne synes at være ude af balance, når klagen i løbet af ganske kort tid nåede helt til tops i klagesystemet og derefter fik greven på Brahetrolleborg til at bruge et halvt år på at vende hver en sten for at opklare klagens gang og indhold. Klagesagen må, for at berettige en sådan fremgangsmåde, have skjulte ingredienser. Men hvilke? Denne bogs ambition er bl.a. at komme til bunds i, hvad denne sag egentlig drejede sig om.

Forældreklagen var kommet Danske Kancelli i hænde midt i december 1795. Den var indsendt af biskoppen over Fyns Stift, Tønne Bloch, den 13. december. I en følgeskrivelse fortalte biskoppen, at klagen fra forældrene var indleveret til provst Bachmann i Øster Hæsinge den 7. december, personligt og skriftligt, af to mænd, på "samtlige i Haagerup og Brændelydinge Bønders vegne". Provsten havde den følgende dag valgt at sende klagen videre til biskoppen med en følgeskrivelse, hvori han udbad sig retningslinjer fra biskoppen om, hvordan han skulle forholde sig. Nu bad biskoppen kancelliet om råd. Han kendte ikke egentlig det reglement, som lå til grund for undervisningen på Brahetrolleborg, skrev han, og han var usikker på, hvilken myndighed biskop og provst havde over lærerne på godset. Han afventede derfor kancelliets svar, før han foretog sig noget i sagen.

Kancelliet reagerede hurtigt. Klagen blev i original sendt videre til Reventlow 14 dage senere, sammen med sagens akter og de to følgeskrivelser fra provst og biskop. I brevet lå en "befaling" til Reventlow om at indsende en erklæring til kancelliet om sagen. Det var dette brev, som landede på Reventlows bord den 2. januar 1796.

Reventlow må være blevet målløs! Han havde i løbet af de 12 år, der var gået, siden det ny skolereglement var trådt i kraft, ikke hørt et eneste ord om misfornøjelse over undervisningen i Haagerup Skole eller over skoleholderen, Johannes Hansen Pade, skriver han senere. Tværtimod havde han

gentagne gange mødt forældrekredsens tilfredshed med valget af Pade som lærer for deres børn. Hvad var der sket – hvad havde bønderne gang i?

Reventlows reaktion kom prompte. Han indkaldte til ekstraordinært skolekommissionsmøde på godset en uge senere, søndag den 10. januar. Til mødet beordrede han alle forældre fra Haagerup skoledistrikt til at møde frem. Greven ønskede at vide, hvem skriveren og de klagende bønder var, og om alle i skoledistriktet var lige så utilfredse, eller om utilfredsheden var begrænset til de 17 underskrivere.

Da brevet ankom en lørdag, har Reventlow formentlig bedt sognepræsten om allerede den følgende dag at kundgøre fra prædikestolen, at skoledistriktets forældre den følgende søndag skulle indfinde sig på godset. Det var den mest praktiske mødedag, mente Reventlow, vel nok fordi mange alligevel ville være på vej til Brahetrolleborg Kirke, som lå klods op ad godset.

Ved det ekstraordinære skolekommissionsmøde søndag den 10. januar om formiddagen kunne sognepræst C.C. Birch ikke deltage i den første del af mødet på grund af gudstjenesten. Det har han sikkert ikke været ked af. Han må have regnet med, at Reventlow ville tale dunder til bønderne. Selv var han ikke så uvidende om sagen som Reventlow. Bønderne havde nemlig været hos ham mere end en gang omkring månedsskiftet november-december for at beklage sig over skoleholder Pade. Birch havde advaret dem om ikke at gøre noget dumt og bedt dem om at afvente grevens tilbagekomst fra en rejse og tilbød dem et møde senere. Birchs version af sagen kender vi fra en 8 sider lang skrivelse til Reventlow den 11. januar. Hans underdanigste promemoria besvarede 6 spørgsmål, som Reventlow den 9. januar havde stillet ham i et meget formelt brev. Reventlow ville bruge besvarelsen til et møde med birkedommer Toftgaard den følgende uge, hvor han ville lade den formelle retsproces begynde. Det synes, som om Reventlow allerede fra starten har lagt op til at kunne dokumentere hele forløbet ved at udbede sig skriftlige udtalelser fra alle involverede. Birchs svar fik bilagsnummer 4. Klagen og de to følgeskrivelser samt Reventlows tale til de klagende forældre udgjorde de tre første bilag i sagen.

I præstens promemoria fortalte denne, hvorfor han ikke var gået mere aktivt ind i sagen. Hans hustru havde været syg, og december havde budt på mange kirkelige forretninger. Dette havde forhindret ham i at gøre alvor af tilbuddet om et møde med de klagende bønder. Han havde desuden håbet på, at hans afvisende holdning ville få hele sagen til at gå i sig selv igen. Da han ikke var blevet kontaktet yderligere af bønderne, havde han troet, at

det hele var gået i glemmebogen, og selv havde han nærmest glemst sagen. Derfor havde han ikke omtalt sagen for Reventlow. Man kan undre sig over sognepræstens undvigende reaktion. Han må have kendt sognebeboerne ganske godt efter næsten 20 års tjeneste i sognet og have haft erfaring med stridslystne arvefæstebønder, der ikke var gået af vejen for at tage ind til København, som de gjorde i 1789, for at klage til kongen over de arvefæstebreve, som Reventlow havde udfærdiget i september 1788. At mene, at ophidsede bønder ville lade en klagesag gå i glemmebogen, forekommer ejendommeligt.

Ved det ekstraordinære skolekommissionsmøde, der fandt sted den 10. januar, var mindst 25 personer samlede "på gården" – en betegnelse, som Reventlow og andre brugte om godset Brahetrolleborg. Et par af de 17 underskrivere af klagen var forhindret i at møde frem. Deres begrundelser er nøje noteret i skolekommissionsprotokollen. Vi ved af en senere indberetning, at enkelte gårdmænd uden for klagegruppen deltog i mødet, ligesom et par af gårdmændene fra Gærup skoledistrikt, hvor Pade havde været lærer tidligere. Vi ved ikke, om nogen af bøndernes hustruer var til stede for at høre, hvad Reventlow havde at sige til deres mænd.

I en lang tale til forsamlingen lagde Reventlow ikke skjul på, at gårdmændene havde ydmyget ham ved at indlevere en skriftlig klage til de gejstlige myndigheder.²

"Jeg behøver vel ikke at sige Eder Børn, hvor ubehagelig det maae være for mig at imodtage en saadan Kongelig Befaling,"

– begyndte Reventlow, der i en henvisning til sin husbondsfunktion som godsejer kaldte sine bønder for børn. Det var en reminiscens fra den lutheriske hustavles tid (jf. side 371), da alle øvrigheder i samfundet betragtede sig som fædre og de underordnede som børn. Stavnsbåndet var ganske vist ophævet i 1788, og bønderne var frie og selvstændige i 1796, men i en konflikt-situation som denne var det nærliggende for greven at tiltale bønderne på denne faderlige måde. Han var ikke nervøs for selve klagen, sagde han; den mente han nok, han ville komme til rette med, men, fortsatte Reventlow:

"det som ydmyger og saarer mig paa det inderste er Eders Fremgangsmaade."

Ved at undlade at henvende sig til ham med deres utilfredshed og ikke tale "i Kierlighed" med ham om Pade og skoleundervisningen, men i stedet for udarbejde en skriftlig klage og uden videre sende den ind til højere gejstlige myndigheder, havde de startet en officiel retsproces og frataget ham håbet om at have vundet "de Haagerupper og Brændelydinge Gaardbeoers ven-skabelige Tillid".

I Reventlows ordlyd ligger en skjult hentydning til tidligere konflikter, som han havde håbet på var et tilbagelagt stadium. For syv år siden, fortsatte han, havde samme byers gårdmænd ved juletid givet ham et sår, som han havde håbet var overvundet, men nu kunne se bryde frem igen. Der fandtes derfor blandt dem ildesindede personer, mente han, som "paa en underfundig Maade", nu var gået fra hus til hus og havde forført mange af hans "vak-kere Gaardbeoere". Ved hjælp af en vinkelskriver havde de derefter opsat en utydelig og ganske ufuldstændig klage og vist ikke bare deres greve men også deres skoleholder deres "ukærlige Sindelag". Skolen i Haagerup kom i klagen til højeste myndighed til at fremstå, som om den var i det yderste forfald, uden mulighed for at greven havde evne eller vilje til at forbedre den, ligesom skoleholder Pade blev fremstillet i det mest ufordelagtige lys.

Reventlows hentydninger til den tidligere konflikt med underskriverne fik senere støtte af C.C. Birch i dennes promemoria den 11. januar. I sin promemoria skriver Birch, at han, da bønderne i december havde fortalt ham, at de agtede at gå til provsten med deres klage, havde mindet dem om, hvordan det var gået dem tidligere, da de havde klaget over arvefæstebrevene, og han havde advaret dem om ikke at "feile" også denne gang.

Reventlow sluttede sin tale med at læse klageskrivelsen op og orientere de fremmødte om, at han herefter ville overlade sagen til birkedommer Toftgaard, som ville starte retsprocessen førstkommande tirsdag. Han havde sammenkaldt de klagende for at orientere dem om, at klagen nu var nået tilbage til ham. Hermed antydede Reventlow, at de 17 bønder fra starten havde planlagt denne udvikling og ønsket en regulær retsproces, der involverede Hans Majestæt. Hvis dette var tilfældet, havde næppe nogen af de 17 klagere forestillet sig, at de selv skulle involveres så kraftigt i sagen, som de blev. Hvis ikke bønderne havde tænkt sig denne udvikling, hvad de senere ivrigt påstod, at de ikke havde, må de være blevet fanget i en fælde af provst og biskop, ved at de havde ført sagen længere, end bønderne havde tænkt sig. Det var formentlig også det, Reventlow ville søge at få belyst med de mange efterfølgende møder.